

АҚШ дизайнерлерінің өндірістік қалыптасуы. АҚШ соңғы жылдардағы дизайн. АҚШ-ТАҒЫ ДИЗАЙН

Құрама шаттардағы дизайнның қарқындап дамуы жаппай тұтыну қоғамының еуропаға қарағанда ерте пайда болуымен түсіндіріледі. Автомобильдер, кір жуғыш машиналар, тоңазытқыштар, секциялы кітап сөрелері, кіріктірілген шкафтар, бөлмелер мен асүйге арналған шағын жиһаздар XX ғасырдың 20-шы жж. американдықтардың басым бөлігіне қол жетімді болды. Құрылысының қарапайымдылығы мен қолданыстағы ыңғайлығы бағаның төмендеуіне елеулі әсерін тигізді. АҚШ дизайнының ерекшелігі ең алдымен оның коммерциялық сипатына, тауардың тұтынушылық құндылығына негізделді. Техникалық тұрғыдан алғанда, Америка Еуропаға қарағанда алда еді, бірақ өнеркәсіптік өнімдердің дизайны әлі де сұранысқа ие болмады, дегенмен, «өнеркәсіптік дизайн» термині Джозеф Синеллмен сонау 1919 жылы ұсынылған болатын.

Түбегейлі өзгерістер 1925 жылы Париждегі атақты Халықаралық заманауи сәндік және өнеркәсіптік өнер көрмесінен кейін басталды, ол функционализм эстетикасының дамуының алғашқы қорытындыларын шығарды. Мұнда әлемдік дизайндағы үздік жетістіктерді көруге болатын еді. Америкалық бизнесмендер өз өнімдерін жақсарту үшін Еуропадағы барлық нәрселерді қабылдау үшін өз өкілдерін жіберді Норман Белл Геддес, Уолтер Дорвин Тиг, Раймонд Лоуи және Генри Дрейфус —американдық дизайнның пионерлері, олар эргономикалық және әдемі нысандарды жобалау кезіндегі техникалық қиындықтарды жеңе отыра табысқа қол жеткізді. Өнімдердің сыртқы келбеттеріне сияқты мақсаты мен қолданудағы қарапайымдылығына да көп көңіл бөлді.

1927 жылдан бастап өнеркәсіп өнімдерінің, қаптамалардың немесе сөрелердің пішінін құрумен айналысатын дизайнерлер өнеркәсіпте маңызды рөл атқара бастады. Ұлы депрессия қымбат заттарға деген сұраныстың төмендеуіне әкеп соққанда, кәсіпкерлер дизайнерлер көмегіне жүгінді.

р. Лоуи. Ұштағыш (1930-шы жж.)

Оларды өнімнің сапасын жақсарту, эстетикалық жағынан барынша тартымды ету үшін өндіріске шақырып отырды. Дизайн кең таралып, экономика мен өнеркәсіпте терең тамыр жайды. 1930-шы жылдары Баухаус жабылғаннан кейін, Германиядан АҚШ-қа Гропиус, Мохой-Надь, Мис ван дер Роэ, Брейер сияқты жетекші сәулетшілер, дизайнерлер мен суретшілер тобы қоныс аударды. олар өздерінің оқу ісәрекеттерін жалғастырып, америкалық дизайнды дамыта түсірді. Дегенмен, Баухауздың тәжірибесін қайталау және жаңа негізде дизайн көмегімен қоғамның әлеуметтік өзгерту идеясын енгізу мүмкін болмады.

Телевидение іс жүзінде Америкада туды, бірақ бұл негізінен ресейлік ғалымдардың өнертабыстарының арқасында болды. 1930 жылдардың екінші жартысында бірінші теледидар пайда болды. Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде әскери өндіріс жаңа

технологиялардың құрылуына ықпал етті, бұл өнеркәсіптік дизайнды дамытуға оң әсерін тигізді. Әлемдегі экономикалық жағдай түбегейлі өзгерді. Тәуелсіз дизайн фирмалары соғыстан кейін тез кеңейе бастады. АҚШ-тағы соғыстан кейінгі экономикалық сұраныс коммерциялық дизайндағы ұстанымды нығайтуға көмектесті. Бұл америкалық автомобильдердің эволюциясы арқылы анық көрінеді. Егер америкалық автодизайнның соғысқа дейінгі тарихы қарапайымдылығы жағынан керемет «Форд» сияқты жетістіктермен ерекшеленсе, соғыстан кейін жеңіл автомобильдер сол уақыттағы реактивті авиацияның визуалды сипаттамаларын жаңартқандай болды.

1950-ші жж. автомобильдер үшін ұзын тегіс сызықтар, шығыңқы «сойдактістері» бар бамперлер, құрсаулағыш желдіткіш терезелер, кең артқы қанаттар, ашық екі түсті бояу, хромдалған жиек пен басқа да тетіктер, алдыңғы панельдегі көптеген құралдар тән болатын. Бұқаралық сұраныстың басқа да өнімдерін жасаушылар автомобиль дизайны идеясын ынталана пайдаланды. Осылайша, ыдыс жуғыш машиналардың басқару панелі кішігірім рульдік дөңгелек пішініндегі таймерлері бар автомобильдердің аспап тақталарына ұқсай бастады. Тіпті қарапайым үстелге қоятын радиоқабылдағыштың өзі «алтынға» ұқсас пластикпен көмкерілген зымырап келе жатқан автомобиль қырларын қолданумен жасалды. Соғыстан кейінгі жылдары АҚШ-та дизайн өнер, өнеркәсіп және тұтынушы арасындағы делдал ретінде өзіндік жұмыс атқара отырып, кеңінен тарай бастады. Әсіресе дизайнның коммерциялық бағыты тез дамып түсті.

Нарықтық қатынастар жағдайында коммерциялық дизайн деп аталатын түрі келді, ол өз шеберлерін әкелді. Олардың басым бөлігі, ең алдымен АҚШ-та, «Стайлинг» деп аталатын өнімнің құрылысын жақсартпай, тек сыртқы келбетін өзгертетін бағытпен байланысты болды. Г. Дрейфус, Э. Нойс және У. Тиг сияқты өзінің дизайнерлік фирмасы бар немесе өндіруші компаниялардың фирмаларымен серіктес болған атақты мамандар өнімдердің тұтынушылық сапасына қойылатын қазіргі заманғы барлық талаптарды ескере отырып, дизайнерлік мәселелерді шешуге тырысты.

1944 жылы Нью-Йоркте Р. Лоуи, Г. Дрейфус және У. Д. Тиг «Өнеркәсіптік дизайнерлер қоғамын» ұйымдастырды. Оның мақсаты «дамушы мамандықтың және дизайнерлерді оқытуды көтермелеудің этикалық нормаларын жоғары деңгейде сақтап қалу» болды. Дизайнерлердің кәсіби бірлестігі тауардың, қаптаманың, сөрелердің, сатушы сөресінің және т.б. дизайнымен айналысатын дербес дизайнерлік бюроларды құруға мүмкіндік берді. Кейіннен ұйым дизайнерлердің Америкалық қоғамы деп аталатын болды, ол 1960 жылы дизайнерлер Институтымен бірігіп, «Америка дизайнерлері қоғамы» (ИДСА) деп аталды.

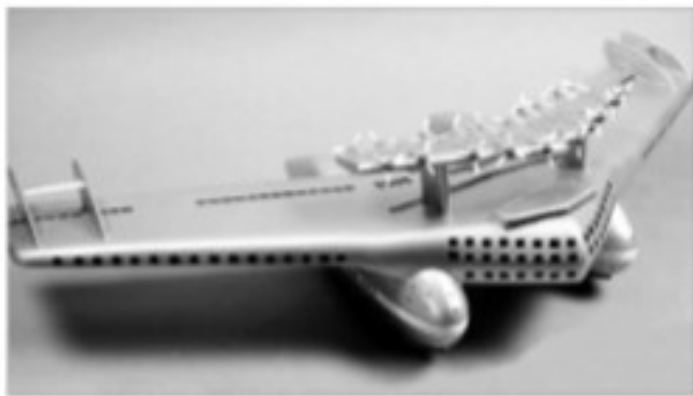

1957 жылы Уолтер Дорвин Тиг жолаушылар үшін физикалық және психологиялық жайлылық нормаларын анықтау үшін толық көлемде «Боинг-707» жолаушылар ұшағының үлгісін жасады, ол нормалар бүгінгі күнге дейін авиаөнеркәсібінде өзгеріссіз қалған. Генри Дрейфус іс жүзінде эргономика ғылымын ойлап тапты, жұмыс процесін оңтайландыру мақсатында адам денебітімін кеңінен зерттей бастады. 1960 жылдардың соңына қарай дизайн америкалық экономикада маңызды орынға ие болды, ал дизайнер мамандығы жоғары мәртебеге ие болды. Содан кейін АҚШ-

тағы дизайн дамуының жаңа кезеңі басталды. Дизайнерлердің шығармашылық ізденістері заттардың жеке қасиеттерін іздеуге бағытталды. Олар объектілердің жаппай таралымын көбейтуге, олардың конвейерлерде өндірілулеріне наразылық білдіргілері келді. Мысалы, аты аңызға айналған бейсболшы Джо Ди Маджиоға құрметіне орай алып бейсбол қолғабы түрінде жасалған Joe креслосы. Әрбір кресло бірегей, оларға атауы бар мөр басылған. Ішінде болат қаңқасы орналасқан. Іші полиуретанмен толтырылған. Былғарымен қапталған. Бір отырғанда екі адам отыра алады деген болжам бар. АҚШ-та дизайнның дамуына айтарлықтай үлес қосқан Р. Б. Фуллер, А. Аалто және Ле Корбюзье секілді сәулет өнерінің көрнекті шеберлері жұмыс істеді.

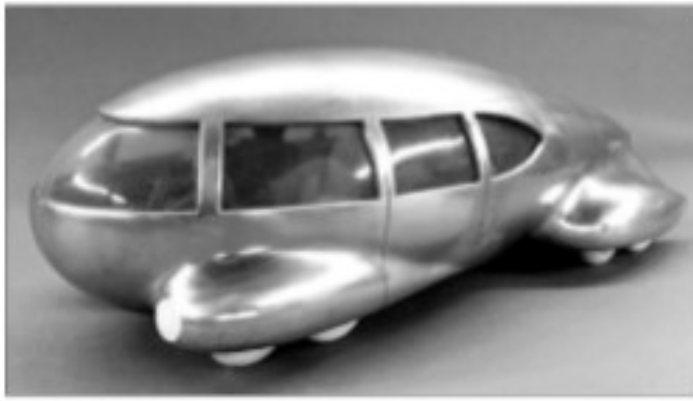
Норман Белл Геддес (1893 — 1958) — театр суретшісі, декорацияны ерекше конструктивизм стилінде жазды, сахналық кеңістікті жарықпен модельдеуді ұсынды, жаңа көрмелік экспозиция көмегімен театрлық қойылымға айналдыра отыра көрме сөрелерін ресімдеумен айналысты.

Н. Б. Геддес. Амфибия –лайнер (Air Liner Number 4) (1929)

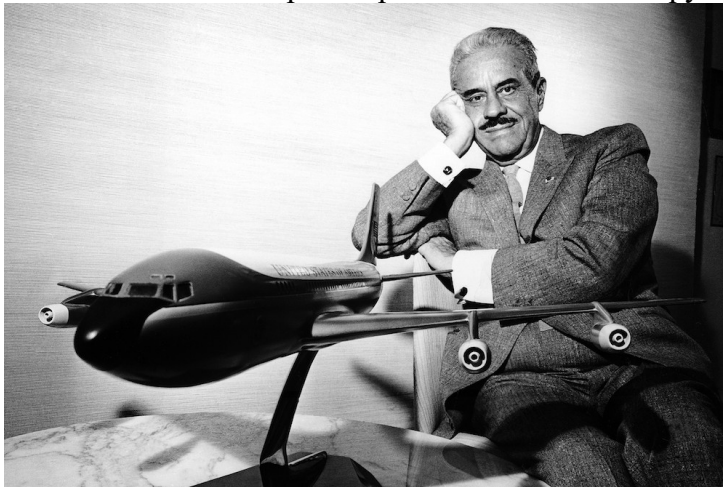
Ол Құрама Штаттарда әлемдегі өнеркәсіптік дизайнның алғашқы жеке жобалау бюроларының бірін ашты. Онда ол аэродинамика тұжырымдамасына негізделген өнеркәсіп өнімдерін жобалаумен айналысты, жаңа индустриалды нысандарды эстетикалық жағынан игеру мәселелерін шешті. Ол жүзеге асырған жобалар ішінде мыналар бар: Graham Paige фирмасы үшін жасалған автомобиль, RCA және Philco үшін радиоқабылдағыштар, Simmons үшін жатын бөлмелер жиһаздары, Standard Gas Equipment үшін газ плитасының жобасы, әлемге әйгілі Mark I компьютері.

Н. Б. Геддес трансатлантикалық амфибия-лайнерді (ағылш. Air Liner Number) аса ірі өлшемдегі жобасын ойлап тапты (1929). Дизайнердің пайымдауынша үлкен көлем қауіпсіздік пен жайлылықты қамтамасыз етеді. Жоба жүзеге аспады, бірақ ол аэродинамикалық стильдің танымалдығына айтарлықтай әсер етті. Сүйір, динамикалық формалар Б. Геддестің дизайнерлік арманы болды. Бұл жобалар дизайндағы «Стримлайн» жаңа стильді туғызды.

Н. Б. Геддес. Сегіз дөңгелекті тамшы тәрізді автомобиль (1934)

Сүйір пішіндер автомобиль, тұрмыстық техника, жарықтандыру құралдарын, кеңсе жабдықтарын жасауда жаппай қолданыла бастады. Нью-Йорктегі Бүкіләлемдік көрмеде 1939 жылдың көктемінде Н.Б.Геддес үлкен аймақта болашақтың кең, таза және гүлденген қаласы - Футурамның қолданыстағы үлгісін жасады. Сүйір пішіндегі автомобильдер көп деңгейлі автожолдарда дөңгелек, көп қабатты мұнаралар арасында жүре алды. Соғыс алдындағы америкалық дизайнда Геддестің сүйір кемелерді, ұшақтарды, автобустарды жобалаудағы батыл ұшқыр қиялы прогресс идеясын, болашаққа ұмтылуды көрнекі түрде жүзеге асырды, символикалық мәнге ие болды. Ең танымал америкалық дизайнерлердің бірі Р. Лоуи болды. Оның жұмыстары 1930 — 1970 жж. — тұрмыстық заттар, электр құралдары, радио және телеаппаратура, көлік құралдары, ғарыштық аппараттар, қаптамалар, фирмалық стиль элементтері — дизайн үлгілеріне айналды, соның арқасында олар пайда әкелді және қазіргі өмір салтын қалыптастыруға үлес қосты.

Раймонд Лоуи (1893 — 1986).

Францияда туған, инженерлік білім алған. Өнекәсіптік дизайн шебері, логотиптер, пошта маркаларының авторы.

1920-шы жылдары Америкада сән журналдарында (Vogue, Harper's Bazaar) иллюстратор болып қызмет атқарды, нью-йорктік дүкендерге жарнамалар шығарды. 1920-шы жылдардың екінші жартысында General Electric-тің басты дизайнері болды. Жеке бюросын ашты (1929), ірі Westinghouse Electric электротехникалық корпорацияда дизайн бөлімінің меңгерушісі болды. Лоуи Америкада ең алғашқылардың бірі болып әр бөлшегін мұқият анықтап алып, техникалық өнімдерге эстетикалық пішіндер шығара бастады. Солайша, Гестетнер көбейткіш машинасы үшін ол жұмыс істейтін механизмді жасыратын механикалық қаптама жүйесін жасап шығарды жиназ түріндегі тумбаны жасап, ашық түсттерді енгізді. Лоуиге танымалдықты Sears Roebuck фирмасының Coldspot тоңазытқышының дизайнын жасау тапсырысы әкелді (1932). Алғаш рет егеулі өнеркәсіптік пішінге ие болды. Ең бастысы, Лоуи ішкі көлемін, енін ұлғайтып және аяқтарының биіктігін төмендете отыра оның қайта тұтасуын жүзеге асырды. Тоңазытқыш

тазалықты, қар мен суықты бйнелейтін аппақ эмальмен көмкерілді, хромдалған тетіктері талдамалықты арттыра түсірді. Алюминийден жасалған сөрелер жаңалық болды. Дизайн үшін ақы төлеу керек болды. Р.Лоуидің айтуынша дизайн дегеніміз – ол дүкен кассаларына жиірек қоңырау салдыратын құбылыс.

Р.Лоуи. «Скайнскрузер» автобусы (1948)

Лоуи автобустар дизайнымен нәтижелі жұмыс жасады. Осылайша, вагонға ұқсас сүйір шанағы бар «Сильверсайдс» (1939) пайда болды. Мотор машинаның артында орналасқан. Бірінші үлгі боларлық қаңқалық-панельдік шанақ жасалды, жолжүкке арналған жабық бөлік салон еденінің астында орналасқан. «Скайнскрузер» автобусы жолаушылардың автобус төбесінің бір бөлігінен жоғары отыратындығымен ерекшеленді (1948). Бұл автобустардың сериялық шығарылымы 1954 жылы басталды. Лоуи жобалары америкалық «Кадиллак», «Остин», «Форд», «Ягуар», «Студебеккер» және ондаған басқа да фирмалар автомобильдерінің стиліне үлкен әсер етті. Оның еңбектерінің ішіндегі ең танымалдары: СБатрюп (1942), Stai'M^r(1953) және эксперименталдық Avanti(1962) (түрлі түсті жапсырғыш, 47-49 - суреттер). Лоуи 1960-шы жылдардың басында бүкіл әлем бойынша мотор және индустриалды майлардың, Shell ЖЖМБ желілерінің құрылысы пен өндірісі бойынша концерннің жаңа бейнесін ойлап шығарды.ерекшеленіп тұратын – қызыл және сары түсті қолданумен --- қабыршақ түріндегі фирмалық белгі жасалды (Shell сөзі «қабыршақ» деп аударылады), қызметкерлердің жұмыс киімінің жаңа үлгісі жобаланды, жанармай станциясының сәулеті ойластырылып, техникалық жағынан негізделді. Ол тапсырыс берушіні бұлай жасау брендті сәйкестендіруге және нарықтағы бәсекеде жетістіктерге жету үшін қажеттігіне көндірді. Бұл жоба ұқсас мәселені кешенді түрде шешуге үлгі болды (түрлі түсті жапсырғыш, 50,51-суреттер). Лоуи дизайнның көптеген салаларында әмбебап дизайнерболды. Ол атақты Соса-Сола шынысының пішінін жетілдірді (1955), Соса-Сола-ның фирмалық логотипін, «Кнорр» құрғақ сорпасының қаптамасын.

Р.Лоуи. «Пенсильвания» локомотиві.

«Пенсильвания» локомотиві мен «Аполлон», «Скайлэб» «Шатл» және т.б. америкалық ғарыш аппараттарының тұрғын бөліктері кескінінің дизайнын ойлап шығарды. Лоуи КССРО-да бірнеше рет болған, өзінің бай тәжірибесімен бөліскен, «Москвич» автомобилінің, ТУ ұшағының интерьерлерінің, «Зенит» фотоаппаратының және т.б. дизайнерларын жобалауға қатысқан. Лоуи көбінесе дизайнның тұтас алғандағы мақсаттары мен тәсілдерін түсінуге көп еңбек сіңірді. Ол ең алғашқылардың бірі болып дизайнерлік проблемаларға кешенді түрде қарау идеяларын енгізді, жобада ұжыммен жұмыс істеп, стайлингпен күресуге шақырды. Париждегі Лоуидің фирмасының классикалық мысалы – жобалау жұмыстарын үйлестірушінің рөлін дизайнердің өзі атқаруы жаңалық болды. Лоуи өнім қарапайым, функционалды және тартымды болу керек деп ойлады және бұл жаңалық бүгінгі күні америкалық дизайнның барлық аспектілерінде сақталған. Ч. және Р.Имз жұмыстарында да эксперименталдық сипаттамалар басымырақ болды. Имз еңбектерінде ұмтылыс, таза функционализм идеяларынан басқа заттың кескініне «жеке» және «америкалық» деп аталуды енгізуді көруге болады.

Чарльз Имз (1907 — 1978) и Рэй Имз (1912 — 1988) (Charles Eames & Ray Eames) — дизайнерлер және сәулетшілер. 1938 жылы Чарльз Cranbrook Academy of Art, оқи бастады, ол жерде Рэй Кайзермен танысады. 1941 жылы Чарльз бен Рэй Имз Чикагода үйленгеннен кейін Лос-Анджелеске көшіп, бірге жұмыс істей бастайды. Имздер LCW Chair— орындығын ойлап шығарды, Time журналы бұл орындықты XX ғасырдың (1945) ең үздік объект дизайны деп атады. Имздер The Lounge Chair дизайн жобасын жасайды (1956). 1958 жылы атақты Aluminium Series кеңсе жиһазының желісі шыға бастады. IBM арнап шығарған Powers of Ten, фильмі шықты (1968). 1949 жылы Лос-Анджелесте Имздер өздерінің атақты үйлерінің құрылысын аяқтады. Қарапайым үйдің алды Мондрианның суретін еске түсірсе де, үйдің іші сол жылдары салынған басқа үйлерге қарағанда жайлы болды: ерлі-зайптылар ойлап шығарған жиһаздар (былғары мен фанерадан жасалған), сонымен қатар бірнеше ерекше мүсіндер мен арт-объектілер қойылған. Имз және Сааринен ойлап шығарған орындық 1941 жылы жеңіп, MoMA-да өткен органикалық дизайн көрмесіне қойылды.

Имздердің ең танымал дизайнерлік объектілерінің бірі Lounge Chair жұмсақ креслосы, ол былғары мен фанерадан жасалған (1956). Бұл кресло АҚШ-тағы жетекшілердің әрқайсысында болды және жетістіктің символына айналды. Кейінгі жылдары Имздер шыны талшық

Ч. Имз және Е. Сааринен.
Орындық

Ч. Имз бен Р. Имз. Lounge Chair креслосы

пластик, алюминий және былғары сияқты түрлі материалдармен эксперимент жасауды жалғастырды. Оған қоса Имздер жиһаз шығарумен айналысатын Vitra компаниясымен қызметтес болды. 1950 жылдан 1978 жылға дейін Чарльз бен Рэй Имздер өз үйлерінің дизайны, құрылысы туралы, биология, астрономия, математика және т.б. туралы жүзден астам қысқа метражды фильм түсірді. Ерлі-зайыптылар полиэкрандық слайд-фильм жанрын ойлап тапты. 1959 жылы Мәскеудегі «АҚШ-тың өнеркәсіптік өнімдері» көрмесінде мұндай фильмді 7 экранда көрсетті. Имздер ойлап шығарған жиһаздың көптеген заттары бүгінгі күні де шығарылады, сұранысқа ие және қазіргі заман интерьерімен жақсы үйлеседі. Имздер өз жобаларын үнемі жетілдіріп отыруға тырысты. Олардың басты мақсаттары дизайн көмегімен тұтас әлемді жақсарту болды.

СҰРАҚТАР МЕН ТАПСЫРМАЛАР

1. АҚШ-тағы дизайнның дамуын қандай үрдіс анықтады? 2. «Стримлайн» стилінің дизайндағы рөлі қандай болды? Оның өзіндік ерекшеліктерін атаңыз. 3. АҚШ-тағы автомобиль дизайнының дамуы туралы айтып беріңіз. 4. Қандай формалар Б. Геддестің дизайндағы арманы болды? 5. Лоуи дизайнда қандай көз-қарасты ұстанды? Оның дизайндік объектілерінен мысал келтіріңіз. 6. Ч. және Р. Имздердің шығармашылықтарында ең бастысы не болды?

Тест

1. Автомобильдер, кір жуғыш машиналар, тоңазытқыштар, секциялы кітап сөрелері, кіріктірілген шкафтар, бөлмелер мен асүйге арналған шағын жиһаздар қай уақыттарда американдықтардың басым бөлігіне қол жетімді болды?
 - а) ХХІ ғасырдың 20-шы жж.
 - б) ХІХ ғасырдың 20-шы жж.
 - в) ХХ ғасырдың 20-шы жж.
 - г) ХІІІ ғасырдың 20-шы жж.
2. Қай жылы Париждегі атақты Халықаралық заманауи сәндік және өнеркәсіптік өнер көрмесінен кейін басталды?
 - а) 1924ж
 - б) 1925ж
 - в) 1926ж
 - г) 1927ж

3. Германиядан АҚШ-қа, жетекші сәулетшілер, дизайнерлер мен суретшілер тобынан кімдер қоныс аударды?
 - а) Гропиус
 - б) Мохой-Надь
 - в) Мис ван дер Роэ
 - г) аталғандардың барлығы
4. Қай жылдардың екінші жартысында бірінші теледидар пайда болды?
 - а) 1929ж
 - б) 1930ж
 - в) 1931ж
 - г) 1932ж
5. 1944 жылы қай елде Р. Лоуи, Г. Дрейфус және У. Д. Тиг «Өнеркәсіптік дизайнерлер қоғамын» ұйымдастырды.
 - а) Қытайда
 - б) Нью-Йоркте
 - в) Жапонияда
 - г) Германияда
6. 1957 жылы Уолтер Дорвин Тиг жолаушылар үшін физикалық және психологиялық жайлылық нормаларын анықтау үшін толық көлемде қалай аталатын жолаушылар ұшағының үлгісін жасады, ол нормалар бүгінгі күнге дейін авиаөнеркәсібінде өзгеріссіз қалған.
 - а) «Боинг-707»
 - б) «Боинг-777»
 - в) «Боинг-07»
 - г) «Боинг-70»
7. Қандай танымал американдық дизайнер тұрмыстық заттар, электр құралдары, радио және телеаппаратура, көлік құралдары, ғарыштық аппараттар, қаптамалар, фирмалық стиль элементтері — дизайн үлгілеріне айналды, соның арқасында олар пайда әкелді және қазіргі өмір салтын қалыптастыруға үлес қосты?
 - а) Раймонд Лоуи
 - б) Норман Белл Геддес
 - в) Уолтер Дорвин Тиг
 - г) Чарльз Имз
8. «Скайскрузер» автобусының авторы?
 - а) Раймонд Лоуи
 - б) Норман Белл Геддес
 - в) Уолтер Дорвин Тиг
 - г) Чарльз Имз

9. 1956 жылы ең танымал дизайнерлік объектілерінің бірі Lounge Chair жұмсақ креслосын кімдер ойлап, ол былғары мен фанерадан жасалған?
- а) Раймонд Лоуи
 - б) Уолтер Дорвин Тиг
 - в) Чарльз Имз мен Рэй Имз
 - г) Норман Белл Геддес
10. Имз және Сааринен ойлап шығарған орындық қай жылы жеңіп, МоМА-да өткен органикалық дизайн көрмесіне қойылды?
- а) 1939
 - б) 1940
 - в) 1941
 - г) 1942
11. 1950 жылдан 1978 жылға дейін Чарльз бен Рэй Имздер өз үйлерінің дизайны, құрылысы туралы, биология, астрономия, математика және т.б. туралы жүзден астам қысқа метражды не түсірді?
- а) фильм
 - б) кино
 - в) деректі фильм
 - г) клип